

Skulptorius Gediminas RADZEVIČIUS prisiminimų, nuotykių, kūrybinių sumanymų, veiklų ir pasiekimų turi tiek, kad socialiai užtektų penkių žmonių biografijoms. Jis it ištvinusį upė, be atodairos besiliejęs į visas puses - skulptūras kala iš akmens, drožia iš medžio, rašo eiles, kuria dainas, vaikučius moko lipdybos, propaguoja skautybę, puošia Lietuvą koplytstulpiais, primindamas iškilias šalį kūrusias asmenybes, parodydamas dabarties kartoms vartus į lietuvių tautosakos ir mitologijos lobynus, žadindamas tautinę žmonių savimonę ir, jo paties žodžiais tariant, kiek pajėgia, sudvasindamas Lietuvą.

Daugybę metų tyliai kaltuku darbavęsis menininkas šiandien į viešumą žengia su naujausių ir monumentaliosios kūrybinių sumanymų puokšte. Vienas tų puokštės žiedų - paminklas visiems iš Lietuvos emigravusiems, taip pat visiems Tėvynėje pasilikusiems lietuviams, skirtas byloti, kad atstumas nepajėgs išskirti mūsų brolių ir seserų širdžių, kad visi, prisimenant J.Strielkūną, „iš Lietuvos išėję ir vėl sugrįšim Lietuvon...“ Šalia šio menininko planuose „Lietuvos vienybės karūna“ vadinamo ir Europos parke paminklu virsiančio sumanymo taip pat ir paminklas Mikalojui Konstantinui Čiurlioniui Vilniuje, pagal didžio Lietuvos dailininko tapytą paveikslą „Pasaka“ su paukščiu ir pie-

““ SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

Specialus dienraščio "Respublika" priedas

Misija - sudvasinti Lietuvą

Irmano Sidarevičiaus nuotr.

► PAŠAUKIMAS. Gediminas Radzevičius koplytstulpiais puošė Lietuvą ir tais laikais, kai už tai grėsė kalėjimas

voje žaidžiančiu kūdikiu, kurio rankose vietoj pūkuoto pienės žiedo - trykštantis fontanelis. Jam taip pat jau rasta vieta - Bokšto gatvėje sostinės senamiestyje...

O svarbiausias ir aktualiausias pačiam autoriui sumanymas - prie kiekvienos Lietuvos mokyklos - žinių šventovės - pastatyti po lietuviška simbolika ir autentiškais kultūriniais ženklais kalbantį koplytstulpį. Šį darbą jis ketina pradėti nuo Rytų Lietuvos, kurioje koplytstulpiai (netgi jų statymo tradicija) sovietiniu laikotarpiu nukentėjo labiausiai.

- Ar tokią jus aplankusių idėjų ir sumanymų gausą derėtų vadinti kūrėjo branda, ar nušvitimu?

- Visą gyvenimą taip gyvenu, dirbdamas iš karto prie tuzino sumanymų, kurių nuolatos turiu daugiau, nei įstengiu įgyvendinti. Tiesiog pragyvenęs šioje žemėje šešias kadencijas po dešimt metų, atsidūriau savotiškoje kryžkelėje - ar man taip ir likti tylomis kaukštinčiu menininku, plušančiu savo dirbtuvėje, ar mobilizuoti visas likusias kūrybines jėgas kažki kokiame svarbiausiam finaliniam gyvenimo darbui. Pagalvojęs, kad gyventi liko vos porą kadencijų, nutariau nebedelsti ir imtis ne tik manąjį gyvenimo kūrybą apibendrinančių, bet ir Lietuvai bei kultūrai reikšmingų darbų.

Supraskit mane teisingai, reikšmingus Lietuvai darbus stengiausi daryti visada, tačiau sovietiniais laikais, kai dievdirbiai buvo visuotiniai nutylimi, o maniškių kūrinių erdvė teapimdavo bažnyčių altorius, šventorius ir kapines, buvau išmestas iš visų draugijų, atimtos visos dirbtuvės, kad nustočiau kurti tautine ir religine tematika. Dabar, ačiū Dievui, mano kūrybos tematika jau legali, tad noriu būti plačiau pamatytas.

- Jūs - dievdirbys?

- Ne visai. Tiksliau - ne tik. Kadangi esu neordinariai mąstantis,

nepriklausomas nuo Lietuvoje siaučiančių meno srovių, išėjęs iš pačių giluminių etninių erdvių, kurdamas mąstau apie mitologiją, papročius, ritualus, apie senąjį lietuvių tikėjimą, jo jungtis su naujuoju - krikščionyste... Antai ir Europos parke stovėsianti manoji „Pasaulio lietuvių vienybės karūna“ apima piliakalnio, dangaus skliauto, korio, senojo tikėjimo šventyklos simbolius, virš kurių it ryškiausiai spindintis brangakmenis karūnoje - Vytis - mūsų valstybės simbolis...

Apie paminklą M.K.Čiurlioniui - kita kalba. Su šiuo lietuvių genijumi mano kūrybinis susitikimas - ne pirmas. Alytuje esu pastatęs paminklą jo motinai, kuri penkiasdešimt metų pragulėjo palaidota miesto kapinaitėse. Vėliau jos palaikai buvo iškelti į Druskininkus, tačiau norėjosi atiduoti pagarbą žemei, priglaudusiai genijaus motiną. Susitariau su anuometiniu Alytaus klebonu ir M.K.Čiurlionio seserimi Jadvyga, ji ir dedikaciją krikštastulpyje surašė: „Būk pagarbinta, motina, užauginusi Lietuvai Tėvynei genijų“.

Jei kas manęs klausia, kodėl taip užsidedgiau niekieno neprašytas tą paminklą daryti, visuomet atsakau: „Čiurlionis paprašė“. Dabar jau sakysiu, kad paprašė ir kūdikį su skrendančiu paukščiu Vilniuje pastatyti. Esu sukūręs projektą ir Trakuose - kunigaikštenei Birutei atminti. Dabar šiuos mano sumanymus globoja „Lietos“ labdaros ir paramos fondas, kurio misija - remti architektūrinių, skulptūrinių monumentų bei paminklų iškilimams Lietuvos žmonėms ir istorijos įvykiams įamžinti kūrimą.

Na, koplytstulpiai ir krikštastulpiai, žinoma, arčiausia dievdirbystės. Nors taip pat tikiu, kad jie byloja plačiau ir giliau nei vien religiniame kontekste. Antai krikštastulpis - mano paties sugalvotas terminas, reiškiantis senovinio krikšto ir katalikiškojo koplytstulpio jungtį lietuviškoje kultūrinėje plotmėje.

Juk kas yra koplytstulpis? Tai altorius atviroje erdvėje. Tai malda ar burtažodžiai, ištariami ne žodžiais, o per kitą medžiagą - pirmine, pirmaprādę. Koplytstulpis byloja žmonėms, sudvasina jų aplinką.

Todėl ketinu skatinti Lietuvą grįžti prie koplytstulpių statymo tradicijos. Šia iniciatyva stengiuosi užkrėsti kuo daugiau žmonių. Pradedu nuo ten, kur pats gyvenu - Rytų Lietuvos. Manau, tai ypač prisidėtų prie ten gyvenančių piliečių suartėjimo per krikščioniškojo katalikiškojo tikėjimo bendras kultūrinės sąsajas.

- Meninėje raiškoje jums itin svarbus ir pilietinis, patriotinis akcentas?

- Tikiu, kad meno kūriniai per pirmaprādę medžiagą - akmenį, medį, molį - kalba aplinkai, žadina žmonių dvasingumą, tautinę savimonę, kūrybines galias... Juk mano - pabudino. Pats kaltą ir drožtuvą į rankas paėmiau net nežinodamas, kam man visa tai. Neketinau tapti menininku, tiesiog norėjau ir aš prabilti ta kalba, kuria man kalbėjo statulos bažnyčiose, koplytstulpiai kryžkelėse, miškai ir piliakalniai, pažinti ne tiek Lietuvos kultūrinę, kiek jos dvasinę sandarą...

Nes juk kas yra menas? Tai stebuklas, kuris išreiškia konkrečios tautos dvasinę būseną, tiksliau - aukščiausiųjų tos tautos dvasinį tašką. Todėl mene mane labiausiai žavėjo tai, kas autentiška, kas yra išimtinai mūsų, o ne mados atsinešta iš svetur. Atkartoti ir kalbėti nuo savęs - du skirtingi dalykai. Autentiškas simbolis visuomet reiškia tam tikro tikėjimo išpažinimą. Kaip vėliava, kurią gindami žmonės negaili net savo gyvybės.

- Viena iš tokių mūsų vėliavų, kurias šiandien reikia ginti, - tautinė kultūra?

- Žinoma. Apsidairykit, paklausykite, kuo didžiuojasi italai ar, tarkim, prancūzai, ispanai. Savo genijais, jų sukurtu menu, savo kultūra, bylojančia pasauliui. Ne turtais bankuose ir

pagamintų traktorių skaičiumi.

O kur garsiausias mūsų tautos balsas? Kuo apskritai tauta skiriasi nuo liaudies? Liaudis tėra magma, iš kurios į tautą turi išaugti. Deja, labai didelė dalis lietuvių tautos - tos tikrosios tautos - pokaryje padėjo savo galvas miškuose. Jų mintys, jausmai susigėrė į miškų samaną. Gal visa tai niekam niekada garsiai nebuvo pasakyta, tačiau jų palikta energetika, jų idėjos, tautinė dvasia liko tvyroti virš Lietuvos miškų, liko budėti, kad neleistų mums nutautėti, suglebti. Ji kalba mums per gamtą, per tikėjimą, per mus pačius.

Mindaugą Tomonį žinai? Tai vienas iš mano dvasios vadovų ir mano mokytojų. Mokslininkas, laboratorijos vedėjas... Jam buvo iškelta sąlyga: „Atsizadėk savo įsitikinimų, atsizadėk minčių, dvasinės laisvės ir gausi puikią karjerą, turtingą ir sotų gyvenimą“. Jis neatsizadėjo, todėl 1975 metais buvo nužudytas ant Pavilnio geležinkelio bėgių. Arba šviesaus atminimo Alsėdžių klebonas Vaclovas Stirbys... Jis man sako: „Gediminai, negaliu numirti, kol paminklo Sibiro kankiniams nepastatydinsi“. Nuvažiauvau ir nukaliau šešių metrų aukščio paminklą, vaizduojantį nenugalėtą Kristų, surištomis rankomis, ir net Vyčio kryžių, net gediminaičių stulpus iškalčiau, nors buvo gilus sovietmetis, 1981-ieji. Taip įvykdžiau ir M.Tomonui duotą priesaiką - pastatyti Lietuvoje paminklą Sibiro kankiniams.

Štai tokie žmonės, atsimininimas apie juos skleidžia tautinę dvasią, sergsti, kad neatsizadėtume savęs.

- Pamokykite, kaip save tautiniu ir kultūrinio aspektu budinti kiekvienam mūsų?

- Kiekviename žmoguje slypi kūrybinės galios ir meilė, noras dirbti Tėvynei. Kiekviename be išimties. Tereikia nenuleisti rankų ir tinkamiausią saviraišką surasti. Todėl per bendravimą, per idėjų sklaidą, per meno kūrinius, savo viešųjų erdvių, savo aplinkos gražinimą ir dvasinimą turime stengtis padėti vienas kitam save surasti.

Tuomet nei Europos Sąjungos skleidžiamas kosmopolitizmas, nei pasauli kumštini gniaužianti globalizacija mums nekels pavojaus dėl išlikimo. Atsimenat, kas Perlojoje ant paminklo Vytautui Didžiajam parašyta? „Vytautai Didis, kol bus gyvas nors vienas lietuvis, tu būsi gyvas mūsų širdyse“. Niekas nepajėgė jo sunaikinti, nors buvo griau-namas, vis ataugdavo ir ataugdavo. Nes esminių, svarbiausių mūsų širdžiai dalykų niekas negali sunaikinti, išskyrus mus pačius, mūsų dvasinę reznaciją, abejingumą.

Patarsiu tik tiek - svarbiausia niekada nesitaikstyti su kitų bandymais primesti mums savo rėmus. Esame laisvi, todėl kiekvienam sakau: jeigu tau dainuojasi - dainuok, jei rašosi - rašyk, jei lipdosi - lipdyk ir rinkis tas temas, kurios tau asmeniškai rūpi, o ne tas, kurios leidžiamos, skatinamos ar liepiamos.

Kalbėjosi Rimvydas STANKEVIČIUS

Kodėl Lietuvoje kainos europie o atlyginimai lietuvi

Šiandienos ŽALGIRO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDĖJIMO apskritojo stalo diskusija yra tęsinys temos, kuria diskutavo europarlamentaras Zigmantas BALČYTIS, ekspremjerė Kazimiera PRUNSKIENĖ ir Lietuvos verslo darbdavių konfederacijos generalinis direktorius Danas ARLAUSKAS ir Gediminas JAKAVONIS. Kadangi pokalbis susilaukė nemažo atgarsio ir diskusijos viešojoje erdvėje, o pats klausimas yra aktualus beveik kiekvienam Lietuvos gyventojui, savo mintimis šia tema taip pat nutarė pasidalyti Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras, žalgirietis Rolandas PAULAUSKAS.

R. PAULAUSKAS: Iš pavadinimo suprantu, kad savo gyvenimo lygiu lyginamės su Europa ir mūsų netenkina jausmai, kuriuos sukeltas lyginimas. Pirmas klausimas - su kuo save lyginame ir manome, kad gyvename blogiau kalbėdami apie Europą. Juk tai, turbūt sutiksite, nėra Bulgarija, Rumunija, taip pat nėra ir Portugalija, Graikija, Pietų Italija. Kažin ar Airija šiais laikais tikų kaip pavyzdys, su kuriuo norėtume save lyginti. Ir lieka Skandinavija, Vokietija, Šveicarija, Prancūzija, Belgija, Olandija, Anglija. Štai keletas Europos valstybių, su kuriomis save lygindami matome, kad pas mus per mažos algos ir per didelės kainos, todėl ir kyla nepasitenkinimas. Šiandien užmirštame Afrikos, Pietų Amerikos valstybes, bet su jomis savęs nelyginame, o jeigu ir lygintume, tai pasirodytų, kad ne taip jau ir blogai atrodome. Lygindami save su Europos Sąjungos senbuvėmis pasižiūrėkime į savo, kaip valstybės, potencialą.

Pirmoji rubrika būtų „Dievo duotos aplinkybės“ - geografijs ir klimatas. Kai buvau moksleivis, mokytojams juokais sakydavau, kad graikai, portugalai, ispanai arba Pietų Prancūzijos gyventojai mums turėtų mokėti rentą dėl to, kad kenčiame šaltį, kad mums viskas brangiau kainuoja negu jiems. Taip sakydavau juokais ir tik šiandien, po daugelio dešimtmečių, suvoki, koks teišus buvau pats to nesuvokdamas. Kokią įtaką mūsų valstybei daro klimatas ir geografijs, kalbant apie kainas ir atlyginimus? Ir ką turiu omenyje sakydamas „Dievo duotos aplinkybės“? Štai, pavyzdžiui, Airija, kur važiuoja lietuviai, ir Lietuva. Airijoje sausio mėnesio vidutinė temperatūra yra +7 laipsniai, Lietuvoje -5. Jau vien iš šitų skaičių galite suprasti, kiek brangiau Lietuvoje viskas kainuoja: statybos, infrastruktūra, kanalizacija, elektros tinklų tiesimas (viską reikia kasti giliai, kad neužšaltų), pamatai, sienų storis, žemėnė rūbai, žemėnė padangos, trigubi langai ir pan. Vokietijoje, Prancūzijoje arba Italijoje kelio dangą laikys gerokai ilgiau negu Lietuvoje, nes pas mus temperatūrų svyravimai kelio dangą ardo kur kas greičiau negu ten, kur klimatas šiltesnis. Kitas irgi Dievo duotas dalykas - gamtos ištekliai. Lietuva nelabai gali pasigirti gamtos ištekliais. Apsidairykime aplinkui. Štai, sakykime, Švedija: geležies rūda, metalo lydymas, paskui iš to, matyt, atsirado ir automobilių pramonė. Štai Norvegija - kai norvegai jūroje dar nebuvo atradę naftos ir dujų, ten buvo gana varganas gyvenimas. Vokietijoje - anglis, geležies rūda, kitos iškasenos. Lenkijoje - anglis, druska, kuri kitados buvo labai brangus ir visiems reikalingas produktas. Lietuva šituo negali pasigirti. Šilto klimato šalyse - Graikijoje,

Ispanijoje, Portugalijoje - kurortai. Tai yra Dievo duoti resursai. Galų gale turizmas. Kadangi tos šalys yra įdomios, šiltos, ten daugiau turistų važiuoja. O kiek Lietuvoje gali trukti turistinis ir kurortinis sezonas? Na, daugiausia tris mėnesius, ir tai dažnai lyja.

Kita rubrika būtų „Istorinis palikimas“. Valstybės, su kuriomis save lyginame, praeityje turėjo kolonijas. Švedija valdė beveik visą Skandinaviją, turėdama gerą laivyną plaukiojo šiek tiek toliau. Ypač įdomios tokios valstybės kaip Portugalija, kuri turėjo kolonijų ir Afrikoje, ir Pietų Amerikoje. Vienu metu apskritai buvo sakoma, kad Anglijos imperijoje saulė nenusileidžia. Juk visa tai šiandien atsispindi jų gyvenime, ir kai save lyginame su jais, įvertinkime šiuos faktus. O Lietuva, kaip žinoma, kolonijų neturėjo. Negana to, mes patys dažniausiai buvome kažkieno savotiška kolonija ir mus išnaudojo. Istoriniai procesai mūsų šalyje ir tose šalyse, su kuriomis save lyginame, vyko šiek tiek kitaip. Kad labai giliai neitume į istoriją, aptarsiu tik keletą laikotarpių. Kai Rusijos imperijoje 1861 metais buvo panaikinta baudžiava, Lietuvoje ėmė klostytis naujas - pirmiausia ekonominis - gyvenimas. Atsirado turtingi ūkininkai, jie sukaupti nemažai caro rublių. 1914 metais prasideda Pirmasis pasaulinis karas, tada - 1917 metų revoliucija. Ir kas atsitinka Lietuvoje? Visas sukauptas finansinis turtas, kuris buvo laikomas caro rubliais, nueina vėjais. Pora kartų kaupė tą turtą po pagalvėmis, o karas ir revoliucijos vėjai jį nušvilpė. Nemažai materialiojo turto - dvarų, turtingų valstiečių sodybų - taip pat buvo sunaikinta tų permainingų vėjų. Tada ateina vadinamoji smetoninė Lietuva. Žmonės pradeda šiaip ne taip prisitaikyti prie gyvenimo, vėl kaupia turtą - litus, stato fabrikėlius, pienines, eksportuoja žemės ūkio produkciją. 1940 metai, Antrasis pasaulinis ka-

ras - ir vėl ta banga nušluoja visus litus ir sunaikina visą materialųjį turtą. Toliau 1945-ieji - visiškai nauja ekonominė situacija, gamybos priemonės jau nebe privačios, lietuviai, galima sakyti, pradeda nuo nulio ir iki 1990 metų dvi, trys kartos sukaupta milžiniškus turtus jau tarybiniais rubliais. Kas atsitinka po 1990 metų? Visa tai taip pat paverčiama dulėmis. Rubliai nieko nebeverti, kolūkių, fabriku liekanas galite šiandien matyti važinėdami po Lietuvą. Kas dar liko po 1990 metų? Pora bankų avantiūrų, „Sekundės“ bankeliai ir panašūs dalykai nušlavė ir tai, ką žmonės sugebėjo išlaikyti, ką sugebėjo sukaupti jau nepriklausomoje Lietuvoje. Šių faktų kontekste pažiūrėkime į tas šalis, su kuriomis save lyginame. Olandijoje, Belgijoje, Skandinavijoje, Anglijoje, Airijoje, Graikijoje viskas buvo šiek tiek ki-

savo pomidorų, nes, atsidarius Vakarų rinkoms ir užsidarius Rytų rinkoms, paaiškėjo, kad jų pomidorų Vakaruose nėra kam parduoti. Bulgarijai apie tai negalvojo ir šiandien Bulgarija yra skurdžiausia Europos valstybė. Net Bulgarijos kurortai šiandien nebereikalingi, nes visi važiuoja į Turkiją, kur viskas pigiau. Kitas pavyzdys - Moldavija arba Gruzija. Tai buvo klestinčios respublikos. Šiandien Moldavija apskritai yra Dievo užmirštas kampelis. Jie inkstus pardavinėja, kad pragyventų. Gruzija ne visada elektros turėdavo. Kyla klausimas - kur dingę jų potencialai? Atsakymas labai paprastas. Gruzinių mandarinų mums nereikia, kai galime jų atsivežti iš Turkijos ar iš piečiau. Štai ką reiškia rinka ir galimybė įeiti į apsaugotą rinką, kur nėra konkurentų. Šiandien tiek Moldavija, tiek Gruzija yra gana skur-

minamo alaus išgeria lietuviai. Ir išeina, kad nuo kiekvieno bokalo alaus, kurį, lietuvaiti, gersi, dalis pelno eis danams. Kol alaus gamyba priklausė Lietuvos kapitalui - valstybiniam ar privačiam, - pelnas likdavo čia, o dabar jis išvežamas.

Su vaistų rinka atsitiko dar blogesnis dalykas - mes vaistų nebegauname, visus išvežame. Ir kai kalbame apie dideles kainas, turite suprasti, iš kur tos kainos tokios didelės. Kadangi vaistai yra importuojami, gamintojai turi monopolį, visame pasaulyje vyksta karas dėl vaistų kainų, o mes net nekarijujame, mes esame visiškai pasidavę plėšimui tų, kurie užsiima vaistų bizniu. Nebeturime savo rinkos, vaistų fabriku, jeigu ir yra, tai „Sanitas“, nedidelė dalis. Kitas puikus pavyzdys - telekomas. Mes atseit privatizavome telekomą. Jį nupirko Suomijos valstybinė įmonė. Telekomas buvo Lietuvos valstybės, dabar jis yra Suomijos valstybės. Ir kas atsitiko? Kaip dažnai sakoma - taigi mokesčius moka! Juokingesnio argumento negalima sugalvoti. Taigi lietuviai irgi mokesčius moka. Juk biznis yra daromas dėl pelno, o ne dėl mokesčių. Ir kas atsitiko, kai telekomas tapo suomių? Suomijos pensininkui, ir taip gaunančiam geresnę pensiją negu lietuvis, šiandien pridodate nuo kiekvieno telefono skambučio. Skambinate telefonu ir nuo kiekvienos pokalbio minutės dalis pelno eina į Suomijos valstybės biudžetą ir per tai ateina pensininkui. Štai vienas iš šaltinių, kodėl pas mus kainos didelės, o atlyginimai ir pensijos mažai - pardavė telekomą reniame suomių pensininką, o ne lietuvį. Tas pats su benzinu. Žiūrėkite - „Statoil“ degalinės. Ką reiškia pavadinimas „Statoil“? Valstybės benzinas. „Statoil“ yra Norvegijos įmonė, kurios didžiąją dalį (nežinau, kaip pastaraisiais metais, bet anksčiau daugiau kaip 50 proc.) valdo valstybė. Tai kas atsitinka? Jūs pildami benzinau reniame Norvegijos pensininkus, mokyklas, ligonines, nes nuo kiekvieno benzino litro, įpilto „Statoil“ ar „Neste“ degalinėje, pinigai pelno pavidalu išeina ten, kur tos firmos yra registruotos. Visa tai, ką išvardijau, ir susideda į tas aplinkybes, kurios mus verčia sakyti, kad pas mus kainos europinės, o atlyginimai lietuviški.

► Ir kainos šiandien Lietuvoje yra panašios į Vakarų Europos kainas todėl, kad jos kitokios būti negali, nes įstoje į ES esame bendroje ekonominėje erdvėje ir kainos kaip susisiekiantys indai neišvengiamai susilygina

Rolandas PAULAUSKAS
Žalgirietis

taip. Galiu pasakyti pavyzdį, kad suprastumėte, apie ką šneku. Lietuvoje nėra firmų, kurios veiktų šimtą ir daugiau metų, o Vokietijoje, Skandinavijoje, kitose senosiose Europos valstybėse yra. Prancūzijoje šeimos iš kartos į kartą šimtmečiais valdo vynuogynus. Vokietijoje BMW, „Volkswagen“, „Opel“ ir prieš karą buvo. Išliko tam tikras tęstinumas. O mes viską pradėjome nuo nulio.

Dabar pakalbėkime, ką sukūrėme patys. Rubriką pavadinau „Mūsų kvailumo arba naivumo pasekmės“. Kai 1990 metais persiorientavome į Vakarus, nesuvokėme vieno dalyko - rinkos svarbos: kas yra rinka, kokią įtaką apskritai ji turi ekonominiame gyvenime. Manėme, kad svarbu pagaminti. O juk svarbu ne pagaminti, o rasti, kur parduoti. Pateiksiu keletą pavyzdžių. Uždaroje tarybinėje rinkoje Bulgarija klestėjo dėl savo kurortų, pomidorų, auginamų visam didžiuliam regionui. Šiandien bulgarai neturi kam parduoti

džios valstybės. Jos prarado galimybę parduoti savo produktą. Dar galime prisiminti mūsų kaimynę Latviją: 2 mln. su trupučiu gyventojų, jie gamino vagonus, šilumvežius, mašinas „Latvija“, įvairių radijo, elektroninę įrangą. Šiandien latviai šito negamina, nes nei jie, nei mes negalvojome, kad, išeidami iš Rytų rinkos ir pereidami į Vakarų rinką, turėtume kovoti už savo dalį toje rinkoje, kad reikia turėti tam tikrą darbo pasidalijimo dalį Vakarų rinkoje.

Kokie dar buvo mūsų naivumo padaryti žingsniai? Privatizacija ir užsienio investicijų idėja. Prieš 15-20 metų visi kalbėjo, kad mus išgelbės užsienio investicijos, padarys stebuklą ir kad privatizacija čia viską sutvarkys. Na, šiandien galime pasižiūrėti, ką davė šitie veiksmai. Štai ir atidavėme mes tas rinkas. Alų lietuviai geria ir tada gerė, bet šiandien alaus gamybą kontroliuoja užsienio firmos. Ir pelną išsiveža į užsienį. O didžiąją dalį Lietuvoje paga-

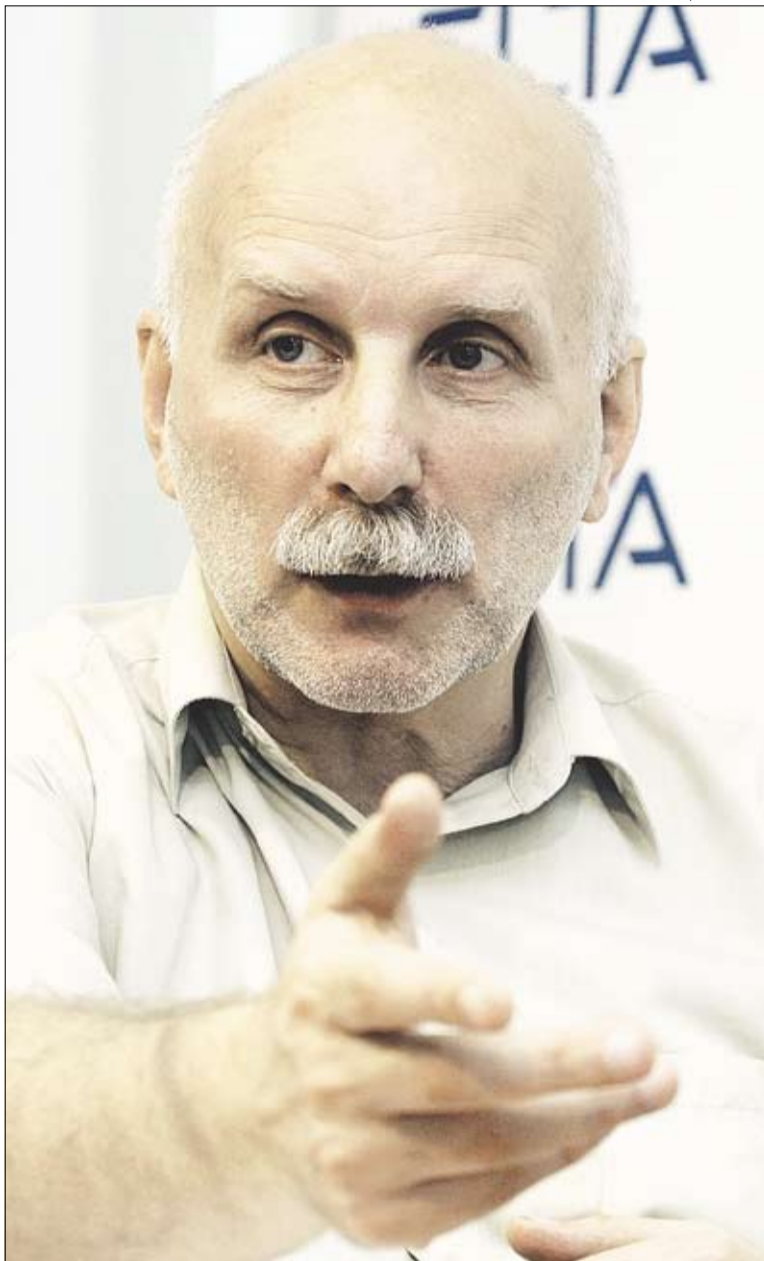
Saulius Venckaus nuotr.

tiškos, iški?

Na, pridėkime dar porą dalykų. Nebeturėdami savo komercinių bankų, imame paskolas - o paskolų lietuviai prisiėmė virš ausų - ir mokame palūkanas. Ir kur tos palūkanos eina? Jos eina tiems patiems Skandinavijos bankams. Taigi lietuviai kiek tik išgali per bankų sistemą remia Skandinavijos gyventojus, nes pelnas palūkanų pavidalu išeina į Skandinaviją. Visą Lietuvos bankininkystės rinką atidavėme svetimiešiams, į jų rinką mūsų niekas neįleis, ir dabar juos šelpiame. Dar - pensijų fondai. Mus suviliojo atseit privačiais pensijų fondais - dabar mokėdami į tuos pensijų fondus ateityje uždirb-site didesnę pensiją. Tik niekas nekelia klausimo, kur jie investuoja tuos pinigus. O pinigus jie investuoja į perkaitusią akcijų ir nekilnojamojo turto rinką. Ir po keliasdešimt metų būsimi pensininkai iš šitų savo santaupų nieko negaus. Štai jums dar vienas pavyzdys, kaip iš mūsų atimami pinigai, o paskui verkiame, kad nėra iš kur algas didinti.

Dabar eikime prie kitos rubrikos - „Kaip pasikeitė mūsų gyvenimas, kainos ir atlyginimai įstojus į ES“. Na, pirmiausia visi tai pajutome - įsipareigojome uždaryti Ignalinos AE. Uždarę ją, šiandien turime didesnes elektros kainas. Tai yra mūsų buvimo ES ir derybų, kurias vedė mūsų euroentuziastai, padarinys. Toliau - kuras, gėrimai, cigaretės brangsta dėl to, kad nustatytas akcizo minimumas. Kasmet brangsta todėl, kad buvo sutarta, jog kasmet bus artinama prie nustatyto akcizo: iš pradžių buvo žemesnis nei nustatytas, dabar jis pasiekė tą lygį. Toliau - muitai. Mes netekome galimybės gauti už muitus pinigus, nes 75 proc. muitų pinigų eina į Europos biudžetą. Bet yra svarbesnis nuostolis. Negalėdami muitais reguliuoti savo rinkos, negalime įsivežti pigesnių vaistų, nes mums nurodo, iš kur galime, o iš kur negalime įsivežti. Mums nebeapsimoka Lietuvoje auginti gėlių, nes ten, kur šilčiau, gėlės geriau auga, jas pigiau auginti, ir šito paprasto biznio, iš kurio galėjo gyventi nemaža dalis žmonių, šiandien Lietuvoje nėra. Ir atsitiko dar labai svarbus dalykas, kai jie pradėjo reguliuoti muitus. Lietuva užversta kiniškoms prekėms. Čia yra pliusų, nes kiniškos prekės pigesnės ir gerą prekę galime nusipirkti pigiau. Bet yra ir didelis minusas - kadangi kinai dirba už labai mažą algą, jų prekės yra pigesnės. Ir ne tik dėl mažos algos - Kinijoje ir klimatas švelnesnis, ten apskritai pigiau pastatyti fabriką, ypač būtinosioms prekėms gaminti, ir tai užkerta kelią Lietuvoje sukurti darbo vietas ir gauti atlyginimą iš labai paprastų dalykų, ką anksčiau gamino, o dabar nebegaminame. Neturime resursų, iš kur tą algą didinti. Išmokos žemės ūkiui yra 3-4 kartus mažesnės negu šalyse, su kuriomis lyginamės. Taigi kaip tai nedarys įtakos mūsų algoms, jeigu mūsų valstietis gauna 3-4 kartus mažiau išmokų negu tų šalių, su kuriomis save lyginame. Tai daro tiesioginį poveikį ir algoms, ir kainoms, nes kuomet didesnė dotacija, tuo labiau galima mažinti kainas. Ir kainos šiandien Lietuvoje yra panašios į Vakarų Europos kai-

Irmano Sidarevičiaus, Eltos nuotr.

nas todėl, kad jos kitokios būti negali, nes įstoję į ES esame bendroje ekonominėje erdvėje ir kainos kaip susisiekiantys indai neišvengiamai susilygina. Čia ir yra šuo pakastas, kad kainos susivienodina, o atlyginimai negali susivienodinti, nes jie priklauso nuo šalies potencialo. O, kaip sakiau, klimato požūriui esame blogesnėje padėtyje, gamtos išteklių neturime, savo rinką atidavėme, kitų negavome, privatizavome leisdami kitiems uždirbti pelną. Kalbant apie užsienio investicijas, kurios turėjo mus išgelbėti, tai į Lietuvą negalėjo ateiti dideli investuotojai dėl to, kad joks užsienio investuotojas neįten, kur žiemą temperatūra nukrinta iki -35. Nes reikės statyti fabriką, kuris jam labai brangiai kainuos. Jis važiuoja fabriko statyti ten, kur sienos yra popierinės, kur nereikia pamatų, kur nereikia šildyti ir kur alga yra šimtas eurų, o lietuvis juk nori daug. Mes 20 metų verkiame, kad mūsų algos mažos, ir kartu norime užsienio investicijų. Jie važiuoja ten, kur mažos algos ir geras klimatas.

Iš kur šaltiniai algoms apskritai gali atsirasti? Vienintelis biudžetinių algų šaltinis yra mokesčiai. Kito šaltinio nėra (yra dar vienas, bet aš jį vėliau paminėsiu). Jeigu, sakykim, PVM Lietuvoje palyginamas su Europos Sąjungos šalimis, tai, pavyzdžiui, pelno mokestis žymiai mažesnis negu tose šalyse. Nekilnojamojo turto mokestis Lietuvoje nėra, o štai Vokietijoje jis labai didelis. Ir dėl to Vokietijoje dauguma žmonių - beveik 50 proc. - nuomajasi butus. Ten labai brangu išlaikyti nekilnojamojį turtą. Dividendų apmokestinimas yra mažas. Paveldėjimo mokestis yra nedidelis, o Prancūzijoje jis yra beveik 50 proc. turto. O juk tie mokesčiai suplaukia į biudžetą ir iš jo galima didinti biudžetinių algas. Kitų variantų nėra. Pas mus verkiama, kad mokesčiai yra dideli. Taip, ir man nepatinka, visi nori, kad mokesčiai būtų mažesni. Bet jeigu jau save lyginame su tomis šalimis, tai žiūrėkime objektyviai. Ten mokesčiai apskritai yra didesni negu Lietuvoje. Ir tai, aišku,

yra pliusas. Lietuvis mažiau sumoka, jam daugiau lieka, bet čia yra ir minusas. Mažiau mokesčių surenkama į biudžetą ir tada nėra už ką didinti algas biudžetinėms. Kaip tas procesas vyksta? Kad būtų surinkta daugiau mokesčių, visuomenė turi daugiau vartoti, tada bus daugiau surenkama mokesčių ir daugiau bus galima algų išmokėti. Bet kadangi mūsų šalyje mažos algos, tai mes mažiau vartojame, mažiau surenkame mokesčių. Susidaro uždaras ratas. Nebiudžetinių algos gali atsirasti tik iš gamybos - prekių ir paslaugų. Kito varianto nėra. Ką mes padarėme atiduodami rinkas? Ir vėl grįžtu prie Kinijos. Įsiveždami pigias kiniškas būtinąsias prekes, panaikinome galimybę jas čia gaminti. Praradome darbo vietas, galimybę mokėti algas. Dabar mokame Kinijai. Kad ir pigiai perkame, bet ir vėl viskas gyvenime susiję. Tu pigiai perki kinišką prekę, bet kartu nukriaudi save, savo visuomenę. Kadangi čia nebėra gamybos.

Toliau - žemės ūkyje dirbantys žmonės. Iš kur jų algos? Iš to, ką jie pagamina, ir iš Europos Sąjungos išmokų. Bet, kaip sakiau, tos išmokos yra 3-4 kartus mažesnės negu kitoje šalyse. Vadinasi, ir galimybės išmokėti didesnę algą taip pat yra 3-4 kartus mažesnės. O kad galėtume padidinti pensijas, „Sodra“ turi surinkti daugiau pinigų. Kad ji galėtų surinkti, turi būti didesnis dirbančių žmonių skaičius. Jie turi gauti didesnes algas, tada bus surinkta daugiau į „Sodra“. Bet Lietuvoje vyksta kitas procesas - mažėja dirbančių žmonių, todėl surenkama mažiau mokesčių - ir vėl uždaras ratas. Ir pensijoms didinti nėra resursų, nes rinkos atiduotos, klimato galimybės neįvertintos ir t.t.

Dar vienas šaltinis ir algoms, ir pensijoms didinti, ir šiaip valstybei įvairius projektus finansuoti yra kreditai. Labai įdomus pastarųjų dešimtmečių reiškinys visame Vakarų pasaulyje. Lietuvos valstybės skola šiandien yra apie 10 mlrd. eurų, Graikijos skola - apie 350 mlrd. eurų. Graikija gyventojų skaičiumi tik

tris kartus didesnė už Lietuvą. Jeigu valstybės skolą skaičiuotume vienam gyventojui, tai Lietuvoje ji yra 3300 eurų, o Graikijoje - 33 000 eurų. Kitaip sakant, kiekvienas graikas, palyginti su lietuviu, yra gavęs 10 kartų daugiau skolintų pinigų. Įsiklausykite į tuos skaičius. Juk visi šie pinigai nuėjo į graikų vartojimą, kaip sakiau, vartojimas padidino mokesčius, iš mokesčių buvo galima išmokėti didesnes algas. Veltui gauti pinigai įsuko vartojimo ir mokesčių karuselę. Kitose Europos Sąjungos valstybėse - Prancūzijoje, Airijoje, Anglijoje - panašios proporcijos. Įdomu tai, kad mažiausiai šiandien prasiskolinusios yra būtent tos vargšės Rytų Europos valstybės - Baltijos šalys, Bulgarija, Rumunija ir t.t. Joms ir neskolinama taip lengvai, o jeigu skolinama, palūkanos būna kur kas didesnės. Todėl kai kalbame apie algas Lietuvoje ir Europoje, visada turėkime omenyje, kokią dalį algų ten sudaro skolinti pinigai.

Dar vienas pavyzdys. Lietuviams, latviams, bulgarams ar rumunams, norintiems gauti eurą arba dolerį, reikia ką nors realaus parduoti - tam tikrą produktą arba paslaugą. O ką daro tie, kurie skolina pinigus? Jie iš esmės vieno mygtuko paspaudimo principu daro pinigų emisiją ir dalija tuos pinigus - mes neturime teisės emituoti savo pinigų taip, kaip jie daro. Iš kur gaunami pinigai, kurie šiandien taip skolinami, gelbstint Graikiją, Portugaliją, Ispaniją ir kitas šalis? Atsakymas paprastas - iš oro. Mes juos turime uždirbti savo kruvinu prakaitu, o jie gauna iš oro, nes kontroliuoja emisiją. Dėl pačios emisijos. Pavyzdžiui, ar šiandien keliasdešimt milijardų duoti graikams ar portugalams, juk ne mes nusprendžiame. Nusprendžia Europos centrinis bankas, iš esmės tai yra Angela Merkel ir Nikola Sarkozy (Nicolas Sarkozy). Tik įsivaizduokite, kaip atrodytų Lietuva, jei galėtume laisvai emituoti litą ir jį dalyti po pasaulį: pritrūko mums pinigų, jų išsileidome ir visoje Europoje tai laikoma normalia valiuta. Galėtume nieko neveikdami, tik litus spausdindami, gyventi. Aišku, šiek tiek viską supaprastinu. Be abejo, viskas yra sudėtingiau. Bet aš tik nurodau tam tikrą mąstymo kryptį visiems tiems procesams suvokti. Yra dar viena bėda: kadangi pertekliniai pinigai šiandien leidžiami į pasaulį - tiek euras, tiek doleris, tiek svaras sterlingų, tiek jena, tiek Šveicarijos frankas, - tos penkios rezervinės valiutos sukuria savotišką tuščių pinigų burbulą, ieškoma, kur tuos pinigus padėti. Tie pinigai ateina į fondų, akcijų rinką ir dirbtinai sukelia kainas. Maisto produktai šiuo metu brangsta ir dėl to, kad išleidžiama labai daug niekuo nepašildytų eurų, dolerių, svarų sterlingų, ima veikti visas tas pinigų mechanizmas. Pagrindinė birža, kur nustatomos kainos, vadinama būsimųjų sandorių birža. Ten vykdomi spekuliaciniai sandoriai neišvengiamai daro įtaką mūsų buičiai, čia esančioms kainoms. Kai spekuliacinėje rinkoje pabrango grūdai, neišvengiamai pabrango ir duona parduotuvėje. Jokios įtakos tam daryti negalime, nekontroliuojame emisijos ir apskritai tų procesų, bet esame jų aukos.

Paskutinė rubrika būtų „Mūsų turimi ištekliai“. Pirmiausia dalijamės valstybės turtais. Kas buvo gudresnis, tas labai pigiai arba visai veltui gavo tam tikrą dalį tarybinio laikotarpio turto, kuris buvo sukauptas kelių kartų. Bet šis procesas jau baigėsi. Tam tikras turtas mūsų visuomenėje liko. Per 20 metų buvo sukurta neblogai apmokamų darbo vietų. Jas sukūrė čia atėjusios užsienio firmos, tas pats „Statoil“ - nors iš Lietuvos išveža pelną, jis sukūrė ge-

rai apmokamų darbo vietų. Jos yra ir dar ilgiau bus. Tai, mano akimis, irgi yra Lietuvos ištekliai. Dėl emigrantų - tai, aišku, yra didžiulis blogis lietuviams kaip tautai, bet yra ir šio toks pliusas. Jie į Lietuvą atveža pinigus ir papildoma mūsų galimybes didinti algas. Dėl Europos Sąjungos pinigų - teoriškai gauname penkis-kart daugiau, negu įmokame į ES biudžetą. Bet taip yra, jei žiūrėtume tik formaliai. Visą sudėjus balansas greičiausiai bus neigiamas, nes vien tik elektros pabrangimas kasmet mums kainuos milijardus litų. Aišku, yra tas įprastas ištekliai - tai, ką gaminame: paslaugos, šiočia tokia gamyba, pavyzdžiui, baldų. Tai štai tokie ištekliai per 20 metų buvo sukurti aplinkybių, bet yra dar ir Dievo duoti. Tai yra jūra. Jūra - tai žuvis, galimybė statyti laivus, transportas, krovinių gabenimas, turizmas. Pavyzdžiui, Baltarusija, neturinti jūros uostų, labai suinteresuota per mūsų uostus gabenti savo krovinius. Kitas ištekliai - miškai. Pavyzdžiui, suomiai, turėdami miškus, puikiai išnaudoja šį savo pranašumą gamindami popierių ir jį eksportuodami. Suomijoje konstituciškai įteisinta, kad 70 proc. jos teritorijos turi sudaryti miškai, todėl iškirstas miško plotas turi būti tuoj pat atsodintas. Aš būčiau už tai, kad ir Lietuvoje reikėtų įvesti tokią normą. Dėl žemės. Žemės ūkio paskirties žemės nėra tiek daug, kaip mums atrodo, nors šiuo metu jos daug dirvonuoja. Šiaip ar taip, tai yra pinigų darymo mašina, nieko daugiau neturime. Ir visos dabartinės kalbos, kad žemę galės pirkti užsieniečiai, - tai dar vienas venų pjovimas. Nereikia paskui verksti, kad mūsų šalyje mažos algos. Aišku, turime dar šiek tiek naftos, bet ją pumpuoja ne Lietuvos įmonės. Turime kitą išteklių - gelą vandenį. Vandens pasulyje pradeda trūkti, o mes turime dideles jo atsargas, bet, kaip minėjau, net šiuo nesugebame pasinaudoti, užtat parduotuvėse gausu paprasto geriamojo lenkiško vandens. Turime šiek tiek kitokių iškasenų, bet ir jos šiuo metu nėra panaudojamos.

Na, ir dažnai sakoma, kad ištekliai yra patys žmonės, ypač jei jie turi aukštąjį išsilavinimą. Bet žiūrėkite - jeigu visi būtų teisininkai, ekonomistai, psichologai ar menotyrininkai, kas atsitiktų su tokia valstybe? Taigi šį išteklių taip pat reikia racionaliai valdyti. Nereikia šiandien Lietuvoje tiek teisininkų, kiek jų parengiama. Lietuvoje trūksta šaltkalvių, suvirintojų. Visuomenės struktūra turi būti subalansuota, nes tik tokia visuomenė gali turėti ateitį. Šiaip ar taip, aišku, kad tai yra saugotinas ištekliai ir mes jį prarandame dėl emigracijos, kurios galų nematyti. Dar sykį kartojau: algos Lietuvoje yra mažesnės tik jei lyginame su keletu Vakarų Europos valstybių. O palyginti su visu pasauliu, nėra taip jau blogai, kaip mums dažnai atrodo. Bet mes, kažkodėl neįvertindami savo gamtinių galimybių, lyginame save su Šveicarija, Vokietija, su valstybėmis, kurios buvo visai kitaip tvarkomos, kur visai kitos sąlygos. Aišku, kyla klausimas, ką daryti. Aš galėčiau į jį atsakyti, nes turiu labai aiškų savo matymą, ką reikėtų daryti Lietuvoje, bet tai yra didelė atskiro pokalbio tema. Bijau, kad daugeliui iš jūsų nepatiks tie mano siūlymai, nes įsivaizduoti, kad Lietuvoje galima pakeisti gyvenimą nieko iš esmės nekeičiant, galimybės nėra.

Parengė Audrė KUBILIŪTĖ

Visa filmuota medžiaga tinklalapyje www.zalgiris.org